

ТВОРЕЧКИ РАСТЕЖ НА МАНИФЕСТАЦИЈАТА „ДЕСЕТ ДЕНА КРУШЕВСКА РЕПУБЛИКА“

Повеќе години по ред во Крушево се одржуваат манифестациите „Десет дена Крушевска република“ — научно-културни средби. Во рамките на манифестациите, кои имаат различна културно-уметничка содржина, последниве четири години нанзад се одржуваат и научни собири, со цел на свечен начин да се одбележат востаничките дејства и подвизи на македонскиот народ во неговата борба за национално и социјално ослободување, а посветени пред сè на Илинденското востание и Крушевската република, на револуционерната дејност на Никола Карев — претседател на Крушевската република, Питу Гули, Веле Марков и други светли ликови и настани во македонското националноослободително и револуционерно движење.

Првиот научен собир под наслов: *Местото, улогата и значењето на Илинденското востание во македонската национална историја* беше одржан на 5 и 6 август 1976 година во Крушево. Следниот научен собир *Никола Карев и неговото време* повторно беше одржан во Крушево од

4 до 5 август 1977 година. На овие научни собири беа поднесени вкупно шеснаесет научни прилози и соопштенија. Истиве беа презентирани пред јавноста во две публикации (*Прилози за Илинден 1976—1977*, Скопје, 1978, и *Никола Карев и неговото време*, Скопје, 1978). Првата публикација излезе во издание на Советот „Десет дена Крушевска република“ Научно-културни средби — Крушево, што всушност претставува прва книга објавена во издание на Советот, а втората во издание на Институтот за национална историја и „Наша книга“ од Скопје.

Во текот на 1978 година се изврши институционализирање на прославите што се одржуваат во рамките на манифестациите „Десет дена Крушевска република“ и се конституира посебен Совет „Десет дена Крушевска република“ научно-културни средби — Крушево; а потоа внатре во Советот се основа Организационен одбор и други помали организациони тела. Со самото прераснување на Иницијативниот одбор во Совет (и Организационен одбор), кој ја презеде

врз себе задачата да се грижи за понатамошната организација на научните манифестации поврзани со Илинденското востание и Крушевската република, престана потребата од неговото понатамошно постоење.

Веќе третиот по ред симпозиум под наслов: *Местото на Илинденското востание и Крушевската република во борбата на македонскиот народ за национално и социјално ослободување* во организација на Советот „Десет дена Крушевска република“ научно-културни средби — Крушево беше јубилеен — посветен на 75-годишнината од Илинденското востание и Крушевската република. Истиот предизвика мошне силен интерес и одзив од страна на научно-стручните и културни работници од нашата земја и од странство. На овој јубилеен симпозиум со свои научни прилози и соопштенија учествуваа 64 научни и културни работници од нашата и другите социјалистички републики и од странство. Научниот собир беше одржан под покровителство на претседателот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Јосип Броз Тито, од 3 до 5 август 1978 година во Крушево. Истиот имаше интердисциплинарен карактер. Тоа го заклучуваме од работата на симпозиумот на кој зедоа збор повеќемина видни историчари, правници, политиколози политичари, социолози, филозофи, лингвисти, фолклористи, историчари на уметноста, педагози и други културно-просветни работници. Нивните резултати се публикувани во посебен јубилеен зборник посветен на 75-годиш-

нината од Илинденското востание и Крушевската република под наслов *Прилози за Илинден 1978, II*, Крушево, 1979.

На 984 страници колку што содржи зборникот се поместени: предговор, педесет и шест научни прилози и соопштенија, дискусии (21), кратенки, регистар на лични имиња, географски, етнички, државно-правни и други поими, фотографии (4), пртежи (5), факсимили (1), географска карта (1), табеларни прегледи (6) и друго. Со сето ова публикацијата ги содржи сите елементи на научна апаратура. Надворешниот изглед на зборникот, како од уметничка, така и од естетска страна, како ретко која друга публикација кај нас е складно решен. Црвената боја и златниот отисок на тврдиот повез посебно импонираат. Грбот на градот Крушево се наоѓа на средината и на највидното место на предната корица, додека мал негов прототип е сместен на долниот дел на грбината на книгата. Фигурите на грбот, меѓу кои легендарното црешово топче, развиеното знаме, групата на илинденските востаници, венчето, потоа написите во него „Смрт или слобода“ и „2—12. VIII, 1903 — Крушево“ се исто така доволно истакнати и видливи.

Научните прилози и соопштенија во зборникот поделени се на пет тематски подрачја и тоа:

— Во првата група на трудови поместени се четиринаесет научни прилози и соопштенија, кои третираат одделни аспекти на политичко-социјалните и општествено-економските односи во периодот на Илинденското во-

стание. Тука доминираат трудови чија основна содржина има за цел да се прикажат одделни настани и моменти од историјата на македонскиот народ во неговата борба за национално и социјално ослободување во периодот пред и за време на избувнувањето на Илинденското востание и по неговото крваво задушување.

— Во втората група на научни прилози и соопштенија (13) изложени се резултатите од научно-истражувачката дејност на научно-просветните работници сврзани со обидите и појавите на создавање на државно-правни форми во Македонија пред и за време на Илинденското востание и десетдневната Крушевска република.

— Трета група на реферати (3) се задржуваат на воено-стратешките аспекти на востанието.

— Во четвртата група на научни прилози и соопштенија (5) се третираат меѓународно-правните аспекти на Илинденското востание. Тука, пред сè, се изнесени одделни мислења на дипломатските служби на големите сили кон Македонија и македонското прашање каде што се зборува за интересот на европските држави спрема Македонија во време на подигнувањето на востанието.

— Петтата група на реферати (20), што на научниот собир во Крушево беше разгледувана како посебна Секција Б, за разлика од првите четири тематски подрачја кои беа презентирани и обработувани преку Секцијата А, се однесува на одгласот на Илинденското востание во светот или воопшто во надворешната јавност, потоа, на традици-

ите на Илинден во уметноста, народната литература и во ликовното творештво.

Во горепосочените научни прилози и соопштенија и во дискусиите (40) особено се подвлечени прашањата сврзани со воено-политичката стратегија на востанието, државно-правните елементи и облици на македонската државност за време на востанието и десетдневната Крушевска република, сојузништвото во востанието, меѓународните односи во 1903 година. т.е. дипломатските аспекти на големите сили спрема Македонија пред и по подигнувањето на македонскиот народ на востание. Во одделни прилози, соопштенија и во дискусиите се истакнаа селските белези на востанието, потоа учеството на македонските социјалисти во него и друго.

Неоспорна е општата констатација дека излегувањето од печат на зборникот *Прилози за Илинден 1978, II* претставува нов и многу значаен научен колективен труд во македонската историографија. Со излегувањето од печат на споменатиот зборник македонската научна мисла се здоби со уште еден значаен прирачник еднакво интересен и корисен како за македонските историографи и историчари, така исто полезен за нашите правници, политиколози, политичари, социолози, историчари на уметноста, филозофи, лингвисти, фолклорист, педагозите и други културни и јавни работници од нашата земја и од странство.

Советот „Десет дена Крушевска република“ научно-културни средба — Крушево, чие

седиште се наоѓа во просториите на Институтот за национална историја во Скопје, во почетокот на 1979 година организира четврти по ред симпозиум на тема: *Борбата на македонскиот народ за национално и социјално ослободување и меѓународното работничко движење*. Собирот се одржа од 1 до 3 август 1979 година во Крушево по повод 76-годишнината од Илинденското востание и Крушевската република, 35-годишнината од Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ) и 60-годишнината од основањето на Комунистичката партија на Југославија (КПЈ).

На собирот учествуваа педесет и девет научни работници од кои четириесет и еден од нашата република, четиринаесет од другите републики на СФР Југославија, и четири од странство (Франција, Полска, Австрија и Чехословачка). Над десетина пријавени учесници, кои влегоа во програмата за работа на собирот, кои меѓутоа не можеа да земат збор на овогодешниот симпозиум, навреме ги доставија своите ракописи, така што сметаме дека и нивните трудови ќе влезат во печат во наредната публикација на Советот — *Прилози за Илинден 1979 — III*. Меѓу нив, половина се од странство.

Работата на четвртиот по ред научен собир во организација на Советот „Десет дена Крушевска република“ се одвиваше во пленум во новоизградената сала во хотелот „Монтана“ во Крушево. Тематиката на првиот дел од работата на собирот се однесува-

ше на македонското национално прашање и меѓународното работничко движење. Тука, пред сè, беа поместени идејни погледи и ставови на одделни социјалдемократски странки, социјалистите, Комунистичката интернационала, Балканската федерација, потоа ставовите на комунистичките партии спрема решавањето на македонското прашање. Во оваа смисла, централно прашање заведе историската улога на КПЈ во решавањето на македонското прашање.

Вториот ден од работата на симпозиумот беше посветен на државно-правниот аспект во решавањето на македонското прашање и меѓународните односи. Доминантно место тука му беше дадено на историската улога на АСНОМ како најважен чинител за конституирањето на Македонија во посебна државна творба.

Последниот, трет, ден од работата на научниот собир беше посветен на борбата на македонскиот народ за национално и социјално ослободување и меѓународната прогресивна јавност. Меѓу другото, тука стануваше збор за одгласот на печатот во бугарската социјалдемократија, на прогресивниот печат во Софија во триесеттите години на нашиов век, на српскиот, полскиот, романскиот германскиот и банатскиот печат. Се истакна и дејноста на прогресивните личности кои го поддржувале македонското национално прашање како што се Георг Брандес (дански писател и филозоф), Димитар Благоев, Ѓорѓи Бакалов, Никола Каванџиев, Димо Хаџи Димов, Михајл Антонов, Антон Пешков-

ски, Никола Киров-Мајски, Ѓорѓи Пешков и други.

На научниот собир, врз основа на голем број податоци, факти, анализи, согледувања се разгледуваше македонското прашање од повеќе аспекти. Во таа смисла, како истакна во една прилика претседателот на Организациониот одбор при Советот „Десет дена Крушевска република“ проф. д-р Александар Христов, македонскиот народ во својата борба за национално и социјално ослободување во изминатиот период од еден век мина низ четири револуции (Кресненското востание од 1878, Илинденското востание од 1903, Младотурската револуција од 1908, Народноослободителната борба и Револуцијата од 1941—1945 година), низ четири големи војни (Првата и Втората Балканска војна (1912—1913) и Првата (1914—1918) и Втората (1941—1945) светска империјалистичка војна). Низ сите тие долгогодишни борби за самостојност, секогаш било присутно македонското национално прашање. Најпосле, во текот на Народноослободителната борба и Револуцијата од 1941 до 1945 година, со создавањето на слободна Социјалистичка република Македонија во склопот на СФР Југославија, сонот за самостојност и државност на македонскиот народ се реализира, но за жал само во еден дел на Македонија.

Ако такви многу важни прашања од историјата на македонскиот народ се постават како предмет на третирање и дискусија на еден мошне значаен научен собир, тогаш можеме да констатираме дека истиот доса

придонесол во збогатувањето на научната мисла кај нас. Потоа, на Собирот се поставија на дневен ред мошне важни прашања од историјата на македонскиот народ, се презентираа доста нови историски документи од нашите и странски архиви, што ќе треба во иднина подетално да се проучат.

Во работата на научниот собир, покрај бројното учество на видни историчари, учествуваа и научни работници од други слични области, така што третирањите расправи на симпозиумот и оваа година добија интердисциплинарен карактер. За одбележување е и присуството на голем број млади научни работници, кои зедоа видно учество во работата на собирот.

Да се надеваме дека материјалите од споменатиов научен собир наскоро ќе ги видиме публикувани во третиот по ред зборник во издание на Советот „Десет дена Крушевска република“ научно-културни средби — Крушево.

Од сето погоре изложено несомнено на видело се покажува забрзаниот растеж на манифестацијата „Десет дена Крушевска република“. Како во организацијата на научните собири, така и во публикувањето на материјалите од симпозиумите, се согледува еден творечки подем од година на година кој сè повеќе се афирмира и докажува. Во оваа смисла, веројатно во иднина ќе се преземат соодветни мерки и акции за понатамошен растеж и просперитет на научната дејност на Советот „Десет дена Крушевска република“. Со некои нови

методолошки модификации ќе се дојде до понатамошно усовршување на споменативе манифестации. Дали тоа ќе се согледа и реализира од работата на петтиот по ред научен собир под ориентационен наслов „Борба за независност и федерализмот во Македонија“, или со основањето на долгоочекуваната „тркалезна маса“, ќе покаже иднината.

Сепак неоспорно е дека научните собири во организација на Советот „Десет дена Крушевска

република“ заземаат сè позначајно место во научно-истражувачката работа на поголем број видни историчари, правници, политиколози, политичари, историчари на уметноста, филозофи, лингвисти, фолклористи, и други културни работници од нашата земја и од странство. Да се надеваме дека манифестациите „Десет дена Крушевска република“ научно-културни средби — Крушево и во иднина ќе бележат видни резултати и успеси.

Александар ТРАЈАНОВСКИ